

Politiikkaa vai harhaluuloja?

Hyvönen, Ari-Elmeri & Pyrhönen, Niko (Toim.) (2023)
Salaliittoteorioiden politiikat. Yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia.
Vastapaino. 377 sivua.

SALALIITTOTEORIOIDEN politiikat kokoaa yhteen, miten salaliittojen kaltaiset uskomukset muokkaavat yhteiskuntaa ja kuinka niitä käytetään politiikan teossa Suomessa ja maailmalla. Vaikka aiemmat kirjat salaliittoteorioista tarjoavatkin lukijalle lavean kuvan ilmiöstä, yhteiskuntatieteilijä Ari-Elmeri Hyvönen ja uskontotieteilijä Niko Pyrhönen tuovat keskusteluun uuden näkökulman: salaliittouskomusten kasvavan roolin politiikassa ja niiden vaikutuksen yhteiskuntaan.

Salaliittouskomukset eivät ole suomalaisten parissa harvinaisia, selviää tiedelukutaitoa tutkivan FINSCI-hankkeen selvityksestä. Erityisesti suomalaiset ovat omaksuneen amerikkalaisesta populaarikulttuurista monia Yhdysvaltain presidentin John F. Kennedyn murhaan vuonna 1963 liittyviä perättömiä uskomuksia (Kaakinen 2022). Mikä ihme siis on salaliittoteoria? Kysymys on osuva, mutta vastaus ei ole ihan yksinkertainen.

Todellisia salaliittoja paljastuu silloin tällöin. Sellainen oli esimerkiksi kokoomuksen ja keskustan kassakaappisopimus vuonna 1987, jolla pyrittiin jättämään sosiaalidemokraatit ulos Suomen hallituksesta. Salaseurojakin on, kuten Odd Fellowsit ja Vapaamuurarit, joskin viimeisin suosisi käytettävän ilmaisua ”seu-

ra, jolla on salaisuuksia”. Näihin tosiseikkoihin uskomisen ei ole salaliittoteoria.

Termi salaliittoteoria viittaa yleensä siihen, että sitä kannattava uskoo salaliiton selittävän jonkin asian toisin, kuin mitä yleisesti uskotaan. Filosofit Juha Räikkä (2021, 10–39) painottaa tiedollista epäsuhtaa salaliittoteorioiden osana: yleisesti totena pidetyltä näkemykseltä vaaditaan enemmän ja laadukkaampia todisteita kuin mitä omalta salaliittouskomukselta. Silkkä ”virallisen totuuden” epäily ei siis ole vielä salaliittoteoria, vaan siitä tulee salaliittoteoria vasta, kun lisäksi epäillään vakiintuneita tiedon tuotannon menetelmiä.

ANSIOKAS YLEISKUVA AIHEESTA

Kirjan toimittajien kirjoittama laaja johdanto antaa ehkä toistaiseksi parhaan yleiskuvan aihepiiristä suomen kielessä. Kirjan kolmesta osasta ensimmäinen käsittelee salaliittoteorioiden politiikan historiaa, etiikkaa, narratiiveja ja tietoteoriaa. Toinen osa syventyy median ja poliittisten viestintästrategioiden rooliin salaliittoteorioiden levittämisessä, ja kolmas tarkastelee salaliittoteorioiden roolia poliittisen järjestelmän sisällä Suomessa, Unkarissa, Kiinassa sekä kansainvälisessä politiikassa. Päätösluvussa kirjan toimittajat

pohtivat käytännön ratkaisuja salaliittouskomusten tekemän haittan hallintaan.

Kirjan kirjoittamiseen on osallistunut toimittajien lisäksi 13 tutkijaa: Juha Räikkä, Samuli Björninen, Riina-Julia Solman, Katja Valaskivi, Petri Jääskeläinen, Marko Ampuja, Mikko Poutanen, Tuija Saresma, Annastiina Kallius, Niki Sopenan ja Janne Riiheläinen.

HUOMIOKONEET JA HYPETEHTAAT

Erityisen kiinnostavia artikkeleita ovat johdannon lisäksi uskontotieteilijä ja mediatutkija Valaskiven luku ”Huomiotehdas, sisältösekaannus ja salaliittoteorioiden kierto”, viestintätutkija Ampujan ja politiikantutkija Poutasen luku ”Salaliittoteoriat ja trollauspolitiikka oikeistopopulistisina viestintästrategioina” sekä yhteiskuntatieteilijä Kalliuksen ”Salaliittomainen tiedontuotanto Unkarissa 2010-luvulla”.

PERUSSUOMALAISTEN HARJOITTAMA TROLLAUS JA SALALIITTOTEORiat ASETTUVAT KANSAINVÄLISEEN KONTEKSTIIN OIKEISTOPOPULISTISINA VIESTINTÄSTRATEGIOINA.

Valaskivi käyttää kehittämässä huomiotehtaan, huomiokoneen sekä hypekoneen metaforia selkeyttääkseen sitä tapaa, jolla salaliittouskomukset leviävät hybridisoituneessa mediaympäristössä. Huomiokone on toimitettu julkaisu, joka pyrkii saamaan jollekin informaatiolle maksavien asiakkaiden huomion tai ainakin huomion tuottamia mainostuloja. Hypekone on sosiaalinen media, joka nostaa ja hypettää informaatiota, joka pitää ihmisiä ruudun ja näin ollen mainosten äärellä. Huomiotehdas on kokonaisuus, jossa erilaiset huomiokoneet ja hypekoneet ottavat sisäänsä informaatiota, muokkaavat sitä ja levittävät sen uudelleen toisiin koneisiin.

Valaskivi osoittaa, miten kaiken saatavilla olevan informaation seassa juuri salaliittoteoriat ovat erityisen voimakkaasti tunnevetoisia ja siten huomiota kerääviä. Siksi ne ovat arvokasta materiaalia niin hype- kuin huomiokoneille. Ne syöttävät materiaa yleiseen sisältösekaannuksen myllyyn ja aiheuttavat näin Valaskiven sanoin tiedollista epävakautta yhteiskunnassa.

KULTTUURIMARXISTIN LEIMA LYÖMÄASEENA

Ampuja ja Poutanen asettavat artikkelissaan perussuomalaisten

harjoittaman trollauksen ja salaliittoteorioiden poliittisen käytön kansainväliseen kontekstiin oikeistopopulistisina viestintästrategioina. Yksi puolueen parissa levitetty salaliittoteoria koskee niin sanottua kulttuurimarxismia. Tämä epämääräinen ja pohjimiltaan antisemitistinen narratiivi on alkuaan amerikkalaisen konservatiivioikeiston kehittämä. Se latistaa niin koko kulttuurillisesti vapaamielisen kuin vasemmistolaisen politiikan pelkäksi jatkumoksi Frankfurtin koulukunnan juutalaistaustaisten ja sosialismin kallellaan olleiden tutkijoiden yhteiskuntafilosofialle. Kumpaakaan ei salaliiton parissa pyritä edes ymmärtämään.

Sen sijaan termillä kulttuurimarxisti mustamaalataan poliittisia vastustajia ja perussuomalaisten kannalta epäsuotuisista seikoista kirjoittavia toimittajia ja tutkijoita. Näin voidaan tarvittaessa ohittaa rationaalinen keskustelu eriävistä arvoista ja tavoista ymmärtää maailmaa.

Kulttuurimarxisti ei kuitenkaan ole ihan viaton haukkumasana. Ampuja ja Poutanen (Hyvönen & Pyrhönen 2023 228) kirjoittavat, että ”Näiden fantasioiden potentiaali tuli järkyttävällä tavalla todeksi Norjan vuoden 2011 joukkomurhassa, jonka tekijä sai ’kulttuurimarxismien’ vastustuksesta motiivin teolleen”.

SALALIITTOTEORiat VALTIOPROPAGANDANA

Unkarin tilanne 2010-luvulla on kiinnostava, sillä konservatiivioikeistoon lukeutuva populistinen Fidesz-puolue on muokannut maataan omansa näköisen. Kallius tarkastelee, miten salaliittoteorioiden hyväksikäytöstä valtionpropagandana on muodostunut osa puolueen strategiaa pitää vallasta kiinni. Nämä salaliittoteoriat ovat varsinkin vuoden 2015 jälkeen koskeneet maahanmuuttoa ja Euroopan unionia. Osansa niistä on saanut myös unkarilaistaustainen amerikkalainen filantrooppia George Soros, joka on pyrkinyt auttamaan erilaisilla ohjelmilla unkarilaista yhteiskuntaa kehittymään avoimempaan suuntaan.

Erityisen kiinnostavia ovat myös Solmanin kirjoitus salaliittoteorioihin uskovien epistemologisista näkökulmista tietoon ja totuuteen, Saresman artikkeli väestönvaihtosalaliittoteoriasta osana suomalaista poliittista järjestelmää nyt, kun perussuomalaiset ovat hallituksessa sekä Sopasen kirjoitus, joka nostaa esiin harvoin keskustelussa nähdyt kiinalaiset salaliittoteoriat ja niiden roolin kiinalaisessa yhden puolueen politiikassa.

Salaliittoteorioiden politiikat todella täyttää lupauksensa kuvata salaliittoteorioiden kasvavaa roolia ja vaikutusta politiikassa. Sen

heikkous on monesta kotimaisesta tietokirjasta tuttu: asiansaahakemiston puute. Sen tekeminen merkitsisi lisäkuluja kustantamolle mutta auttaisi varsinkin tutkimus-orientoitunutta lukijaa.

Kirja soveltuu hyvin mediakasvatuksen ja journalismin opetuksen parissa työskenteleville opetuksen lähdemateriaaliksi. Ennen muuta näen sen kuitenkin välineenä ymmärtää aikaamme. Elämme salaliittoteorioiden maailmassa, ja ne haastavat media- ja tiedelukutaitoa.

SEVERI HÄMÄRI

FM, tohtorikoulutettava
(käytännöllinen filosofia)
Helsingin yliopisto

tietokirjailija ja tietokirjoittamisen
opettaja
Kriittinen korkeakoulu

 <https://orcid.org/0000-0003-3969-1403>

KIRJALLISUUTTA

Räikkä, J. (2021). *Salaliittoteorioiden filosofia. Temppeleherroista liskoihmiisiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Kaakinen, J. (2022). "FINSCI selvitti salaliittoteoriauskomuksia: suomalaisten suosituin uskomus on omaksuttu elokuvista". Blogiteksti 7.3.2022. <https://www.finsci.fi/uutisia/finsci-selvitti-salaliittoteoriauskomuksia-suomalaisten-suosituin-uskomus-on-omaksuttu-elokuvista>

Tomperi, T. (2022). "Salaliittoteoriat. Katsaus salaliittokertomusten vetovoimaan ja ideologiseen hyväksikäyttöön". *Niin & Näin* 4/2022.

Rohkeita ajatuksia arjesta ja sivistyksestä

Sivistyksen pelottomat on Kvs-säätiön toimitettu blogi, joka edistää arkisivivistystä, yhdessä oppimista, jotta voimme pitää huolta ympäristöstä ja toisistamme.

Moniäänisellä sivistysdialogilla vahvistamme osallisuuden ja elinikäisen oppimisen mahdollistavaa sivistyksen turvaverkostoa.

Seuraa blogia osoitteessa <https://kansanvalistusseura.fi/medianme/sivistyksen-pelottomat>

Kuva: Canva. Kuvankäsittely: Kvs-säätiö.

LIITY
KESKUSTELUUN,
LUE BLOGIA!